

Фото люб'язно надано автором

Володимир Лис — відомий український журналіст, прозаїк і драматург. Його називають справжнім народним письменником і феноменом сучасності. Він є володарем численних престижних літературних премій, серед яких титул «Золотий письменник України»; багаторазовим призером «Коронації слова», автором уже легендарного «Століття Якова» — «Найкращого роману десятиріччя», що ліг в основу однієї з найбільш успішних екранізацій останніх років.

Єва була найвродливішою дівчиною в селі, але чоловік, якого вона покохала на все життя, одружився з її сестрою Павлиною. Єва поламала їхній щасливий шлюб... А на старість лишилася самотньою. Як і Адам, що все життя до нестями любив чужу дружину. Друзі Адама, колишні хулігани та відчайдухи, «дідусі-розбійники», вирішують одружити цих двох. Та як звести упертих самотників? Тим часом у великому місті Ліза, онука Павлини, будує своє життя разом із коханим Степаном. Однак, здається, вона втрапила у велику халепу... І тепер спалахне боротьба двох молодих за своє щастя, і несподівано в цю боротьбу втрутяться не такі вже й прості діди з поліського села...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-4949-3

9 786171 249493

ВОЛОДИМИР ЛИС

Стара холера

ВОЛОДИМИР
ЛИС

Стара холера

*Від Золотого
письменника України*

Володимир Лис

Стара холера

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2018 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.161.2
Л63

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайн обкладинки *IvanovITCH*

ISBN 978-617-12-4949-3

- © Лис В. С., 2018
- © Depositphotos.com / photoquest7, wellmind, обкладинка, 2018
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2018
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2018

Якщо ляжуть двоє,
то тепло їм буде,
а як же зігрітися одному?

Еклезіаст, 4—11

«Любов непояснима».
*Назва п'єси, прочитаної
колись автором цього
роману*

Ой ти, дівчинонько, та й зарученая,
Чом ти, дівчинонько, та й засмученая?

Старовинна пісня

В нас тепер Європа —
баба любить хлопа,
а стара холера
хоче кавалера.

Сучасна пісня

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ 1

Їх було четверо. Троє — відомі сільські насмішники й пересмішники, а в минулому — хулігани, збитошники, пройдисвіти, яких колись не те що побоювалися, а таки боялися в їхніх Тупталах. Бо кожен з отієї трійці, далеко не святої, мав свої грішки й те, чим був знаменитий. Чимало навитворювали, як казав старий Пилип Лохасько, поставили догори дригом, а потому назад перевернули, щоб ще раз крутнути на їдній нозі. Були ровесниками з різницею в один-два, хай три роки, і так склалося, що компанію водили здавна, ще з молодих літ.

Найстарший за чином, як вони казали, Роман Корогода, по-сільському Байчик, крім того, що мав гострого язика, — вмів і байки та анекдоти травити, і слівцем до лавки прибити, — уславився тим, що, довгенько попарубкувавши, женився на сільській красуні Тамарі, котра ради нього вернулася з міста, де мала добру роботу і хлопця, якого вже привозила показувати батькам. А покинула його ради Романа й пішла робити в колгоспну ланку. А що ж Роман? Устругнув дитину, а потім вчинив повар'ятськи — подався-поженихався до дівки на своєму кутку, в якої, як мовиться, ні кола, ні двора, ні лица, ні до кравця, — Кульової Маруськи. Та через два роки повернувся назад, видавши Маруську заміж за сусідського хлопця, котрий вірно неї ждав. Зате Байчикова жінка не стала ждати, подалася у світи. Байчик удруге привіз свою Тамарку з міста і потім устругнув ще трьох синів і дочку.

Омелян Ліщиця на прізвисько Луцений (бо били його і «луцшив» він) замолоду, як казали, тоже чимало дівок перепробував, а взяв удовицю Катьку, чоловік якої перевернувся і згинув на тракторі на старому мості за Тупталами. Омелян признав

Катьчину дочку за свою (себто удочерив), та ще й наполог, щоб його перевели робити на трактор покійного Максимка. Потому ще нажив двоє дітлахів, але то вже гинча пісня.

Платон Клок носив два вуличні прізвиська — Параний і Тежий. Параний — бо мав доволі похмуру натуру і коли закипав, як те молоко, то вже було не спинити. Не одному досталося од його важкої руки (того й Тежий). За побиття сусіда три роки в тюрмі одсидів. Жінку взяв собі тоже сусідську, тільки з другої дома¹ через хату, і на цільних десять літ молодшу. Колись вибрав неї зовсім дитиною. Як уже сказав, коли парубком був і з армії вернувся, тому дівчиську Маринці: будеш моєю жінкою, як виростеш, — то так воно й вийшло. Мусила рости і не сміти на хлопців глянути, бо знала, що під боком неї дожидався Платон Тежий. Одне в Платона було не так, як тре' — мав п'ятьох дочок і жодного сина. Вже як набігло йому за п'ятдесятник, до копи літ діло йшло, то признався Марині: має гріх, в Ольги Луцьової його дитина, спеціально хотів перевірити, мусив же на сина спромогтися, та не — грішне дитя тоже дочкою вродилося.

Одне слово, їх трое за молодості нашкодило чимало: і кози на Маланку наводілися, і за дівками набігалися, і пик набили суперникам, і перепили горілки чимало (казьонки, а більше — самогонки), на свята нарізалися в карти (очко й трінька — то їхнє, бувало на свята од світання й до смеркання), хоч пізніше всі вдалися добрими господарями. Всі трое були статні, вродливі, а Роман з Платоном ще й ніби циганкуваті трохи, то не одна зі слабкої половини за ними вмирала. Та вибрали тих, яких вибрали, мали вже і внуків, а Роман і Омелян навіть правнуків. Літа збігли, як швидка вода, назбирали їх вже під чи за вісімдесяток, хоч діди ще трималися (чи намагалися триматися) ого-го, час від часу збиралися разом, аби згадати молодість та пограти в очко, як не на гроші, то хоч на щиглі, ще й якусь чарчину перехилити, та потравити анекдоти, та по-старечому посміятися. Ті святкові зустрічі лишилися як давній ритуал, без якого вже й життя свого не уявляли. Жінкам їхнім було на ті збориська зась, і вони те добре знали, та й Омелянова Катерина вже віддала Богові душу, жив коло дочки, що знала про батькові звички.

¹ Хата (діал.). — Тут і далі прим. авт.

Четвертим же в їхній компанії був Адам Лесь на прізвисько Тихиський. Воно найбільше й пасувало до його вдачі. Адам виріс невисоким, худорлявим, із невродливим, хоча й не потворним, одне слово, звичайним обличчям, й більшою відзнакою серед інших лиць був хіба що його вираз. Здавалося, що і колись малий Адасько, і згодом доросліший Адамко, і тепер уже старий струхлявілий Адам хоче щось дізнатися в інших людей, але чи то не здатен висловити запитання, чи не одважується про щось спитати. Той вираз викликав не раз і не два в односельчан запитання: «Чого тобі, Адаську (Адамку, Адаме)?» Адам у відповідь мовчав, іноді збентежено і злякано одказував:

— Я... Я нічого. Нічого...

Люди здвигували плечима і давали йому спокій, а з часом і питати перестали.

А ще мав Адам Тихиський виразні світло-сірі, аж блакитні очі. Вони — єдине, що привертало колись до нього увагу дівчат. І власник таких прикметних, таких досить гарних і виразних очей мав би неодмінно цим скористатися. Якби...

Якби не був за своєю натурою Адамом Тихиським.

У селі знали, що за ним криється якась загадкова, таємнича історія, бо народився Адам десь на Східній Україні, куди перед війною, ще за Польщі, його батьки подалися до «совєтів». Там, казали, й згинув його батечко, а мати вже у війну вернулася з ним малим назад у село, та через якийсь час попала у німецьку облогу, була вивезена до Німеччини, де й загубився неї слід. Мало-го Адама взяла у свою сім'ю тітка Ярина. Там, серед тітчиної дитячої орави, жилося йому не вельми солодко, виріс — ніби й родич, але чужий, затурканий і тихий, аж став геть отим Тихиським, прожив непомітне життя, яке всеньке, вважай, був пасухом. Пас колгоспні корови, так і не женився, а тепер доживав свого трудного віку в старій хатині, яку викупив йому колгосп у родичів баби Параски Клецьової.

При таких мовчазнім характері, непримітності його колись, ще в юності, щось потягло до компанії найбільших тупталівських хуліганів, забіяк, пияків і насмішників. Раз, і два, і три прийшов до гурту, коли вони в старім Чумаковім садку різалися в карти на гроші, прийшов і зимою «водити козу», отримавши роль ведмеда, котрого тягли за собою на цепу. Роман, Омелян і Платон (а колись

був у їхній компанії й Демид Вітрогон, який по тому подався на заробітки десь на Восточну, та там і женився й остався в приймаках) спершу проганяли його, насміхалися, а Адам терпеливо зносив їхні насмішки, в'їдливі підколки, при грі в очко чи тріньку вносив свої гроші, звісно, програвав, але не сперечався, коли батяри відверто мухлювали. Покірно пив з ними самогонку, хоч швидко впивався і новоявленим друзякам доводилося тарагуни-ти його попід руки, щоб скинути, як куль соломи, коло його воріт. Ця дивна покірність і прив'язаність зрештою змусила махнути рукою на нього, що так відрізнявся од решти, прийняти до своєї компанії. Спершу до нього ставилися як до тіні, що набридливо волочиться за тобою і яку не можна одчепити, потому вже звикли, і з часом, коли Тихіський не приходив на гульки чи якісь їхні по-ходеньки, вже й питалися з усмішечками: «А де ж то наш Адасть?» Чи: «А чого ж то Тихіський сачкує?»

Хоч і рідше, та все ж час од часу збиралися й теперка, постарілі, полисілі й облізли, бо досі, як мовив колись Роман, сидів у кожного в дупі магніт, що притягав їх один до одного і всіх їх докупі.

Ще сказав якось Омелян:

— Мо', доки разом ото валандаємось, то стара карга й по-боїться зі своєю косою підходити.

Цєї неділі, як позлазилися на лавку навпроти Ромкової хати, то й зауважив Байчик:

— Хлопи, а щось то Тихіського зновика нима...

— Точно, — Омелян Лущений. — Що ж він-то, стара холера, компанії цурається?

— Мо', грошей на тріньку жалько стало. — Тежкий, як завше, в'їдливо рештки жовтих зубів вишкірив. — Так би позичили...

— Яка там вже трінька, — зновика Омелян. — А просто посидіти міг би й прийти... ци може...

Роман тоді зразу:

— Що «чи може»? Що там уже в голову полізло?

— Та я нічо, — Омелян. — Тико ж не приходить... Другий раз... А мо', й третій...

— Хоч сказати, що скапарався Тихіський? — Роман мало не визвірився. — Чого б то йому, без нашого дозволу... кінці оддавати... та чути було б, що вмер...

Омелян:

— Жарти жартами, а хто Адаська останній раз коли бачив?

— Та давно... Я вроді ще на Спаса...

— Точно, тогді ж збиралися...

— А він же, холерник, сам живе... Та й родаки його не вельми жалують...

І тут вони всі разом, гуртом своїм старечим, відчули, як подув вельми зимний вітер. Завіявся і накрив усіх трьох своїм холодним чорним крилом. Не того, що осінь, до Покрови близько, а того, що був той холод особливим.

Вони знали, що не так і багато кожному з них лишилося ще прожити. Ну, рік-два, ну, п'яток літ, а коли повезе — то й десяток. Як то в селі водиться, були готові, що рано чи пізно доведеться попрощатися з цим світом і перейти до іншого, як мовили богомільні їхні жінки — ліпшого. Але то мало бути колись. Кепкували часом з тої часниці, і тої росомахи, що має прийти і загукати білий світ своєю чорною тінню.

І от вона, вочевидь, прийшла.

До одного з них.

І тягне протяг, змушує нагинати плечі, бо одтулила заслінку од чогось такого, що зимніше за найлютіший мороз.

Боялися собі признатися, що вперше вони розгублені — не один, а всі разом.

— Ходімо, хлопаки, до того гиця, — перервав зимну мовчанку Роман. — Знайшов коли вмирати... Ще ж тико листя жовтіти почало.

— Ну, знаця, не схотів у мерзлу землю лягати. — Платон криво всміхнувся. — Та й нам удобніше зараз буде...

Не доказав «його проводити», кволо змахнув рукою. Жарт завис, готовий тарахнути, як мерзла грудка об землю.

Платон:

— Та, може, він вже й засмердівся там у своїй пустці...

— Ну, того ще не хватало... А щось таки сталося... Ходімо...

І троє пішли до четвертого, що так відрізнявся од інших. Якого, може, й не було вже.

Яким же було їхнє обурення, коли вступили, потупцявши трохи перед порогом, до ще старезнішої, ніж він сам, хатини Тихіського. Хоч у хаті було задушливо од застоюного повітря, мертвим духом і не пахло. Не смерділо. А клятий Тихіський, котрого вони

вже подумки поховали, сидів за столом і луштив горох¹. Спокій-нісінько підвів очі, зиркнув трохи здивовано, мовляв, чого приваландалися? Чи питає: ага, то ви-те? Горошини у мисці, здавалося, засміялися.

Ну всі троє й видали, яка він зараза. Тако налякати, а потому розчарувати!

Горох він лущить!

— Хто багато їсть гороху, пердітиме ни потроху, — сказав Омелян.

— Вже вмер би він, то хоть би, може, чарку на поминках випили, і то була би користь, — видав Роман.

А Тихіський у відповідь:

— Так теперка батюшка те ни схвалює, а то й зусім заприщає.

Ну й далі тихо сказав, що ото йому нікуди йти не хочеться, тож рішив ділом зайнятися. Бо якось воно нудно, хоч вовком вий.

— То ми вже тобі й ни потрібні... — видав Платон з образою, а Тихіський на те:

— Я сам собі ни потрібен.

— Собі... — котрийсь із них те вимовив. Видихнув...

Десь далеко в селі щось гухнуло. Глухо й протяжно, мовби хто скинув з висоти мішок із залізяками, а може, й цементом, чи забив у землю одним ударом палю.

Чи щось обірвалося.

А таки обірвалося з тими Адаськовими словами.

Роман озирнув хату їхнього товариша самітника. Така сама, як у них. Така — і не така. Хоч довкола було чисто, відчув запущеність в цій бідній хатині. Роман міг би поклястися, що з печі визирає порожнеча. Виставила свою чорну пащеку і от-от вхопить усіх їх чотирьох. Не, трьох. Бо Адам Тихіський жив із цією порожнечею, вона, вочевидь, сідала йому на плечі, обіймала, готова зараз ковтнути. Проте не ковтала, бо він був їй потрібен.

У них трьох було до кого прийти з чоловічих походеньок, з отих їхніх стріч, тріньок, а ще раніше — з роботи. Жінки й діти чекали вдома, а як і не чекали, то ти знав, що вони є. Є. І жінка сабанюща², та жива й тепла, і діти замурзані, а потім більші

¹ Квасоля (діал.).

² Лайлива (діал.).

й більші, з їхніми проблемами і турботами, а далі внуки, що забігали до хати, аби щось прошебетати чи просто тернутися об дідові коліна.

Роман раптом відчув, яке то щастя просто покласти шкарубню свою долоню на маленьку чубату голівку. Чи голівку з косичками. В нього тепер з'явилися й правнуки. Хай вряди-годи, а таки навідувалися.

До Адама не приходив ніхто. І ніколи не прийде. Роман зиркнув на своїх друзів і нутром відчув, що вони думають те саме. Чи схоже на те.

А в розчиненій пащеці печі сміялася з них порожнеча. З якою жив Адам.

— Ну, тойво, треба було блешчину¹ захопити, — порушив тишу Омелян. — Чи в тебе є?

Адам одказав, що нема. Раніше водилася, він у Ганки Трикальової, поки жива була, купував, альбо в Марини-сусідки, чи у Вітьки Смалунця, та зрозумів, що з часом йому все більше самому хочеться до тої блещини прикладатися, то й перестав купувати. Ну, якби знав, що такі гості заваляться...

— То що робити будемо? — Платон. — Мо', до когось із нас почалапаємо?

Оте «із нас» змусило посміхнутися. Бо Платон був із них найскупішим.

І тут Роман видав:

— Ми тутечки в Адамця посидимо та покалякаємо. А заодно подумаємо, куди його у приймаки оддати. Бо ж до цеї халупи яка баба піде?

Чоловіки засміялися. Спершу Омелян, а далі Платон. І сам Адам скупо всміхнувся. Мов боявся, щоб усмішку не забрали.

— А я й ни шуткую, — сказав Роман. — Тре' було раніше про те думати... А нашому Адасьові і в приймаки мона пуйти.

— Та хіба ж ми про те ни казали? І ни раз...

Справді, вони ще й раніше заводили мову, що Адамові добре б женитися, та він тільки махав рукою. З часом вони переконалися, що товариш їхній боїться жінок, як вогню, і перестали навіть жартувати.

¹ Пляшку (діал.).

— Та хіба силою цього старого холерника під вінець поведеш?
Та й з ким...

— А хотя б із Євкою Клепцьовою... Лищючкою... Ружею старою... — сказав Роман, ще й підморгнув.

— Євкою...

Роман значливо підняв догори великого пальця.

— Адаму що тре', яко чоловікові?

— Ну жінку, — озвався Омелян.

Роман:

— Ни просто жінку — Адамові потрібна Єва. А у Тупталах, щитай, тико ж їдна Єва й осталася. Єва — Красна Ружа.

— Та ж вона гордячка, — сказав Платон. — Ни для нашого Адама. Шмидко¹ покине такого, як Адам. Якщо вже сватати, то тико ни тую Єву.

Роман:

— А чого б не? Якраз вони їдне їдному підходять. Адасько наш так дівичем і зостався... Та не червоній так... Ми ж тут всі свої... І не йорзайся... Гля, у нього ще й кров є... Аж бурячковим зробився. Та ж Євка, певно, тоже дівкою так і провікувала. Чим не пара?

— Та в нашого Адася і сили не стачить, щоб неї розпечатати, — вискалив зуби Платон. — Чи ще зможеш, га, Адаме?

— А воно йому тре'? — Роман стукнув долонею по столу. — Як далі буде — то вже їхнє діло. А я, їй-Богу, їх засватаю. Бо обоє як теї дрючки на своїх городах стирчать.

— То, мо', зара й пуйдемо? — Ув Омеляна заблищали вицвілі очі, досі охочий був, як і Роман, до всяких витівок.

— Не, — сказав Роман. — То діло не шутейне. До тої баби серйозний підхід потрібен. Я сам за те візьмуся. Пом'янете моє слово — ще як не на весіллі, то на гостинах погуляємо.

Тут усі збагнули, що Роман справді всерйоз задумав нову авантюру. І Платон, і Омелян теж повеселіли.

Адам же злякався. І не на жарт.

— Ну добре, хлопці, пошуткували й хватить, — сказав поспішно, й було видко, що неабияк збентежений. — Я зара як не до Марини, то до Костика Рицька збігаю за блешчиною, то й вип'ємо. Сало й огірки на закусь в мене найдуться. І яйця є...

¹ Швидко (діал.).

— Точно? — Роман реготнув. — Провіряти не тре'?

— Та не мої, а курячі, ще маю пару несучок... То я пуйду?

Чоловіки загомоніли, що таке діло таки варто обмити.

— Яке діло... — Адам аж знову сів на лавку. — Романе, ни здумай щось робити... Бо присяй-бо, посваримося... Все ж село сміятиметься.

— А шо, ліпше, як сам загнешся та пару днів пролежиш, поки не засмердишся? — уже сердито сказав Роман. — Цього ти хочеш?

— Та якось воно буде... Я вже звик сам...

— Звикнеш і до баби... Можеш сваритися скільки хоч, али я таки вас зведу...

— Та Євка за мене й не пуйде... Хіба ти забув — то ж Ружа... Красна Ружа.

Справді, Євку, Єву Клещову (покійного неїного батька Клещом прозивали) досі в селі позаочі кликали Ружею, або й Красною, Пишною Ружею. Бо, на відміну від незavidного Адама, колись була статною й вродливою, мала й багацько бажаючих на ній женитися. Та так на всеньке життя й зосталася незаміжною старою дівою, а тепер і бабою старою, що не звідала сімейного життя. Про те багато в селі переговорили всякого, доки ще молодшою була. Та найбільше вважали: надто гордою, перебірливою виросла. Того й прозвали Ружею. Красною, Пишною Ружею. Ходила завше з високо піднятою головою, вся аж цвіла, мовби казала: он же возьміте, зірвите. Тільки ж абикому не дамся. Одне слово, хтось першим сказав — Ружа, Красна Ружа.

— Вона ото зріла-дозрівала, та тобі на руки і впаде, — сказав Роман.

Адам йому:

— Поколюся, Романцю. І що тоді чинити? На пальці дмухати ци кров слизувати?

— Руками пригорнеш, то й пазурці свої сховає.

Адам подивився на своїх товаришів. Як то колись він прагнув їхнього товариства! А тепер ніби з нього виштовхували до тої Ружі.

Щось він пробував пригадати. Щось, пов'язане з тою надто вродливою, як для нього, жінкою. І не міг. Мовби колись їй навістріч ішов, хотів заговорити й не одважився. А тепер пізно, слова всенькі погубив, і де їх теперка знаходити? Пізно... На краю життя як на краю великого шляху стоїть.

«Не тра' тобі починати нові походеньки, Адаме, — подумав. — Спочивати пора. Там ніхто не провідає, і не треба».

— Адаме, — сказав Роман, — другий раз, присяй-бо, не прийдемо, як ото сьогодні до тебе прийшли.

Розділ 2

Адам провів товаришів до вулиці. Перед тим сховався до Костика, гості нарізали сала й огірків, на електричній плитці, що була в Адама хтозна з яких часів, зготували яечню з цибулею і старим салом. Посиділи трохи, випили. Скільки їм там треба тепер — пляшки на чотирьох цілком вистачало, то раніше, за молодості й блещини на їдного часом мало було.

Посиділи, побалакали про те, про се, і Адам таки взяв з Романа слово, що той облишить свою варіатську затію зі сватанням і женячкою на Євці — Красній Ружі. Звісно, посміялися: яка там уже Ружа та ще й тим більше — Пишна. Стара й висохла, хоч і намагається ходити прямо й дріботить, ніби біжить.

Адам стояв біля воріт, розсохлих і скрипучих, вдивлявся, як робилися все меншими троє старих, що віддалялися, й відчував з кожною секундою, як йому не хочеться вертатися до своєї порожньої хати. Хіба постояти надворі, де бродять п'ятірко курей та чужий півень, що хорохориться коло них... Тоже старий, як для свого півнячого віку. У Адама був ще пес Бобик, з яким колись стільки відпас худоби. Та пес отам-о під яблунею літ сім як лежить, а нового заводити не став — подумав, що Бобик хоч і на тамтїм світі, а обігатися буде. Зрослися обое, то йому самому тре' ждати пори, коли не під яблунею закопають, а на могилки понесуть.

«Бач, таки згадали», — раптом подумав про своїх стариганів-товаришів.

Мовби тепліше стало на якусь хвилю. Притиснувся до нього хтось чи що...

Холерники!

Таки згадали, холерники старі...

І ще й женячку намислили...

Куди там, жив сам більше, проживе й менше.

Він кинув востаннє позирк на вулицю, бо хоч-не-хоч, а таки до оселі-пустки вертатися треба.

Часом йому здавалося, і тепер прийшло: от візьме свою хатину в торбу чи ряднину, закине на плечі й піде кудись світ за очі. Може, до якогось другого Адама, що десь там сидить, його дождається.

Той Адам знав набагато більше про світ, в якому жив, і взагалі був розумніший. Бо то більший Адам.

Він скаже йому:

— Приймай мене до себе.

І другий Адам одповість:

— А чого ж, сїдай. Бакуну¹ приніс?

— Приніс, хоч і не палю.

Раніше, як палив, то кашляв. Так часом кашляв, що, здавалося, от-от хата розсиплеться.

Він тоді виходив надвір, щоб підперти хату. Стояв і дихав, одходив од кашлюка. Той стихав і стихав у нього за спиною, й Адам боявся ворухнутися. Стояв, тулив долоні до стіни, мов збирався втримати хатину, якби раптом та почала розсипатися.

Може, направду привести когось до тебе, хатино?

Привести? Хоть би й ту ж Євку...

Хай Ружа, хай Красна, Пишна, а вже не Ружа, саме бадиллячко, як і він сам.

Не така пустка була б у хаті.

А що вдвох робитимуть, як він направду вже сили не має...

«І ніколи ни мав, — подумав Адам. — Ни мав полюдської сили, а ще більше боявся бабів. Гой, боявся, страхолюднику...»

Аж почув сміх. То сміявся пес, закопаний коло старої яблуні. Бобик, що вірно пас худобу. Якому звіряв думки, і часом здавалося, пес от-от заговорить до нього. Так було, доки худобу пас, доки колхоз не розсипався.

«Мовчи, Бобчику, старий псуро, ще на тім світі наговоримося», — подумки насварився.

Йому хотілося, аби хтось почепив до ніг важкі гіри, щоб отак довше стояти, як стояв уже не раз, тулячись до хатини. Раз, коли отак стояв, підвів очі до неба, бо наче почув, що згори долинав якийсь дивний звук, зиркнув — а там боцюн² летів і раптом став над ним кружляти. Виходить, його запримітив.

¹ Тютюн-самосад (діал.).

² Лелека (діал.).

«Чи ж боцюн, як і я, старий?» — подумав тоді Адам.

Він стояв отак коло доми sweї, підпірав, а над ними обома — хатою і дідом — кружляв птах, мов чогось ждав. Може, що Адам справді закине хату на плечі й понесе.

Піде з хатою за плечима, а над ним кружлятиме птах, широко розпростерши крила. Вони йтимуть довго, може, до самого вирію. Йтимуть, доки стачить сил — йому нести хату, а боцюнові летіти.

«Йому добре, він летітиме й через море», — подумав Адам.

І став занурюватися у воду з хатою в рядніні. Йшов, доки вода його не накрила.

Адам ішов по дну моря й думав, чи воно таке саме велике, як їхнє озеро? Певно ж, більше.

А море глибшало й глибшало, і вже не було чим дихати. Товща води тисла його до дна. Адам заплющив очі, щоб вода не затекла в них, бо тоді ж нічого не побачить.

«А де ж риба?» — подумав раптом Адам і спинився.

Коли розплющив очі, то угледів перед собою стіну. Його хати. Поглянув у небо, боцюна там вже не було видно. Небо притягло його погляд, воно було таке неозоре й далеке — аж не вірилося, що воно є.

Воно забрало до себе птаха.

«Забери й мене», — попросив Адам.

Небо мовчало, а він підпірав хату. Боявся одняти руки, мовби справді хата мала впасти. Знав — не впаде. А тра', щоб упала, тоді лишився б геть сам-один. А що тоді? Тоді було б ще зимніше.

«Ще тико осінь», — подумав тепер Адам.

Думати так було втішно.

Потупцяв на місці й поплентався. До порога — той наче виріс останнім часом.

А в хаті, як вже сів за стіл, щоб таки долушити стручки гороху, що у великій мисці лежали, крізь маленьке своє вікно побачив, як заходить на подвір'я той чоловік, що приніс колись звістку про батька. Про батька, а по суті і про його, Адамову, історію.

«Де то ви-те, тату, — подумав Адам. — Може, вас той чоловік у торбині приніс, а я й ни zobачив».

Чоловік казав, що десь там, на Півночі, де зима дев'ять місяців на рік, ще по місяцю весна, осінь і літо, разом з його батьком сидів у таборі як ворог народу. Батько Адамів Пилип і розказав

колись гостю свою історію, як ішов на схід разом з Адамовою матір'ю назустріч своєму щастю, а виявився польським шпигуном, за що і поїхав у далекі сніги.

Адам луштив горох і враз відчув, як йому на потріскані пальці впало щось рідке. Одне, друге. Господи, невже він плаче... Чого ж не заходить так довго той чоловік.

Розділ 3

Той чоловік приходив багацько літ тому. Адам тоді був геть молодим. А чоловік мав старезне лице, пооране-переоране глибокими борознами, й тихий голос. Потім, як став уже оповідати те, що колись йому передав Адамів батько, розповів про свій голос: його одбили, як і всі нутроці.

«Хіба голос всередині живе? — Адам тоді здивувався. — Ну так, всередині, але ж то не печінка, і не бочка¹, щоб його одбити».

Голос плюскотів, і з того плюскоту народжувалась історія Адамових батьків, котрі жили в цьому селі, Тупталах, і полюбили одне одного. Адам дізнався, що вже тоді він існував, зачатий з великої тої любові, а його батько Пилип вирішив, що дитина має з'явитися на світ вільною, у великій країні робітників і селян, яка жила й процвітала десь там на сході. Бо Пилип був комсомольцем, членом КСМЗУ², і не вірив розповідям, що в тій країні пару літ перед тим стався голод. Такого не могло бути в прекрасному, омріяному ним місці, де мав народитися їхній син. А що Мокринка свято вірила кожному слову коханого, то одної літньої ночі вони і рушили на схід.

Пізніше, згадуючи розповідь того чоловіка, якого звали Артемом, Адам уявляв, як він також іде з мамою й татом крізь села й ліси, виходить з маминого живота і вони беруть його за руки, щоб разом перейти кордон. І вони переходять, уночі, в лісі, під совині крики, і дихають вільним, а не панським повітрям, і вранці мельдуються³ в маленькому містечку вже по той, не польський бік кордону. Та замість радісних обіймів їх трьох ждав арешт, звинувачення в тому,

¹ Нирка (діал.).

² Комуністична спілка молоді Західної України.

³ Заявляються (діал.).

що насправді вони польські шпигуни, а заодно й німецькі, і Адам з переляку зновика ховався до маминого живота, чув, як маму Мокринку б'ють по тілу й по животу, де він сховався, і йому також боляче, і він плаче, хоч того плачу ніхто не чує.

Зате Адам почув од того чоловіка Артема, що його батька повезли ще далі на схід, на далеку Північ, будувати мідний рудник. Там його батько й познайомився з Артемом, який був також шпигуном, тільки японським, хоч жив неподалік радянсько-польського кордону. Бо план по польських шпигунах, як признався Артемові слідчий, уже виконали і навіть перевиконали, а от шпигунів японських бракувало. «Шпигуни» подружилися, й Пилип розказав другові свою історію, а коли почалася війна, то їх розлучили: Пилипа, як німецького шпигуна, що готував вторгнення Гітлера (хоч перед тим з фюрером нібито уклали спілку), повезли ще далі на схід, аж на Колиму. Обое друзів-шпигунів дали слово, що коли залишаться живими, то обов'язково зустрінуться, і от Артем приїхав у село, про яке йому розказував Адамів батько. Йому й показали, де живе син Пилипа Леся.

— Може ж, твій тато вижив у тому проклятому казані, — сказав Артем, і хоч у його тихому голосі жив безпробудний сум, Адам довго вірив, що батько таки живий, що він ще вернеться й уночі постукає в його самотнє вікно. А може, й удвох з матір'ю, яка приїде з далекої Німеччини, куди неї вивезли.

Бо од тітки Ярини, в якої він виріс, Адам дізнався й мамину історію.

Маму тоді так само посадили, так само спершу били, так само вимагали визнати, що вона польська шпигунка, яка прийшла нашкодити славній і непереможній Червоній армії, підірвати її міць, а діставшись до Москви, заодно і вбити товариша Сталіна. Для цього в мами нібито й була велика «циганська» голка, яку знайшли пильні спецагенти. Ту голку мама Мокрина мала встромити в саме серце вождя, і коли Адам уявляв оте, то здригався. Але водночас він бачив, як мама перелазить через стіни Кремля, щоб здійснити свій чорний задум. Їй було страшенно важко, бо ж Адаась сидів ще в животі й мусив з того живота вилазити і підсадити маму, аби вона перебралася через тую стіну, вилізла на неї, щоб, зістрибнувши по другий бік стіни, піти вже вбивати товариша Сталіна. Бо товариш Сталін був і тим слідчим, котрий закохався в неї, як

казала тітка Ярина, втопився в маминих синіх очиськах, синіших за льон на поліськім полі. І Адаць, почувши те од тітки Ярини, мусив потім уявляти ще, як слідчий, який був водночас товаришем Сталіним, підходить до великих маминих очей, схожих на озера з водою-синькою, залазить туди й бреде, доки не потоне.

Мама призналася сестрі, як вернулася додому з малим Адацем на руках, коли вже почалася війна, що слідчий той змусив неї підписати бомагу, де було написано самим слідчим, як підло її обдурив тато Пилип, а вона сном-духом не відала, що насправді він іде до Країни Рад, щоб там щось вивідати й убити товариша Сталіна.

— Їй хотілося жити й тебе дурного врятувати, — казала тітка Ярина й зітхала. — Так во, таке діло, а вона й не призналася тому слідователю, що вже тобою груба¹, ну й той бандюга прямо в кабінеті, казала, неї товк, а ти ж там уже сидів... Ха-ха...

Адаць при тому здригався, йому робилося нестерпно боляче, хотілося плакати й кричати од такої наруги, він дивився на тітку Ярину й починав дрібно-дрібно тремтіти. Взагалі тітка Ярина поділялася мовби на дві Ярини. Одна — коли мама, зібравшись купити в місті якусь взувачку й пальтечко Адацеві (йому йшов уже сьомий рік), потрапила в облаву і її повезли до тої Німеччини, — та тітка прийняла Адаця у свою сім'ю, не дала загинути малому. І часом гладила його по голові, зітхала над його сирітською долею, бо певна була, що сестра там і згинула, в далекій Німеччині. Що й батько десь там у советським таборі згинув.

А друга тітка Ярина постійно штурхала його, докоряла шматком хліба, який мусила одривати од восьми своїх дітей, котрі тулилися з ними в кімнатці й кухоньці, покотом спали там, а коли вже вельми злилася, то називала його енкаведистським вилупком, якого вона тільки по доброті своїй не здала в детдом, як прийшли «другі совети».

Уже пізніше, як виріс, Адам збагнув (хоч тітка й казала, що в нього повно тарганів й мурах в голові), що насправді тітка Ярина дико, люто заздрила своїй сестрі — і її голубим очищам, і що неї так полюбив той голодранець-комсомоляка Пилип, за яким пішла світ за очі, аж у ту Советію, і навіть той же енка-

¹ Вагітна (діал.).

ведист, котрий, по суті, врятував од смерті чи мук десь там в лагері, і що, як вернулася в село з дитиною, сваталися до неї не тільки вдівці, а й хлопці. А тітка ж спокусила колись багацького сина, хоч любила іншого, ввійшла в його сім'ю, а потім те тико восьмима дитиськами і обернулося, та й за її нелюбов мстився кулаками чоловік, а вона вже зганяла злість на дітях, найбільше на небожеві.

Адасеві у тітчиній сім'ї рости було не вельми солодко, часто зовсім гірко. Штурхали ще й дядько Марко і всі їхні діти — старші й навіть молодші, коли зрозуміли, що тут він насправді ніхто, п'яте колесо до воза, немовби нікому не потрібний. Та чим більше його зневажали й упосліджували, так що він зробився загальним поштурхачем і служкою навіть для наймолодших Ярининих і Маркових дітей, тим більше тулився до них, по крихті випрошував хоч маленький проблиск їхньої уваги, того, що було якось і чимось схоже на любов. Меншим за себе підтирав носи, як міг — доглядав, старшим старався допомогти в чомусь, мов той песик заглядав у вічі. І вирощував зернятко надії, що знайшов якось чи то надворі під порогом, чи в душі, в якомусь найпотаємнішому її закапелку: прийде час, і він вирветься на волю з цього пекла, бо десь же є світ, в якому він буде людиною, а не поштурхачем. Не була віддушиною й школа, коли пішов до неї й с'як-так вчився, бо там уже чужі діти теж сміялися з нього й штурхали на перервах, а то й давали щиглі або запускали в голову пижа з паперу прямо на уроках, підставляли ноги, коли вчителька викликала до дошки. Не вмів у відповідь здобути якесь гостре слово чи дати здачі. Винувато всміхався, і та усмішка й скупа сльоза, що часом викочувалася з ока, викликали до нього ще більше зневаги й жалю, схожого на черству шкоринку, що часом кидають бездомному псові.

Коли підріс, щось таки змінилося у ставленні до нього, та він того вже не здатен був помітити, бо над ним, наче в равлика, виріс невидимий панцир.

Той панцир звався відчуженістю, втім, Адам не знав такого слова.

Він мріяв, що після сьомого класу піде вчитися в якесь училище чи ремісничу школу, може, на тракториста чи навіть майстра, але раптом зрозумів, що боїться тих залізак. І ще одне збагнув

з жахом: у тому училищі над ним також будуть сміятися і всім він буде чужим. Відкриття вкрило тіло холодним потом.

А потім сталося те, що мало статися. Він саме сьомий клас і закінчив, п'ятнадцятий рік навесні пішов йому...

Увалився тоді ввечері до хати дядько Марко, вже п'янений, сів за стіл і до Адама, що бочкував, аби швидше з хати вибратися:

— Стій! Назад, вилупку!

— Дедьку, я надвір хочу, — Адам жалібно.

— Ни бійся, ни всцися, — реготнув Марко. — Я для тебе роботу напятав. Якраз для тебе, бо ж на гинчу тобі кебети ни хватить. Ну, глень сюди...

Адам, що стояв перед дядьком, од якого йшов густий самогонний дух, боявся підвести очі. Одне було радісно: якщо дядько Марко про роботу каже, то не чіплятиметься й не битиме, як звичайно.

І дядько Марко сказав:

— У колхозі якраз пастух тре'. Завтра й пуйдеш. Я вже договорився. Крутитимеш коровам хвости. Разом з дідом Семенком. Там, у коровнику, й кімнатка є, то там і житимеш. Сам житимеш. Як пан. Ни то, що тут... Бо ж Тарас, холера б його взяла, ще й невістку скоро приведе, приспічило йому, бач... Де нам усім тут подітися? Чо ж ни декуеш, вилупку?

— Декую, — тихо сказав Адам.

— То-то. Доста нашого хліба наївся...

Наступного дня і почалося пастуше Адамове життя — довге й майже вічне.

Розділ 4

Роман не збирався відмовлятися від своєї варіятської задумки — женити хоч на старості літ непутьового Адама, оддати в приймаки до колишньої сільської красуні Євки — Красної Ружі. Тож ледь другої неділі дождався, зібрався, навіть маринарку¹ празничну вдяг, волосся поріділе й геть сиве п'ятірнею причесав.

— Зновика на старече своє збіговисько? — Тамарка його, те пер вже баба Тамара, з лежанки.

¹ Піджак (діал.).

Роман вишкірив рештки жовтих зубів:

— Бери вище. Діло сторубльове, а мо', й на цілу тищу гривняків потягне.

— І коли ти вгомонишся, холернику...

— Як на столі в труні лежатиму...

Одною, другою вулицею Роман ішов певно, як ноги, що тепер кожного дня нили, дозволяли, а на Євчиній вулиці спинився. Не так щоб передихнути, як слова, що заготовив, докупи позбирати. Давно таких слів не казав, давно. І сватом літ зо двадцять, а мо', й більше вже не траплялося бути.

Роман згадав одну зі своїх походеньок, коли Тимка Пиркаля за Варку Войтишину сватав. Чимось теперішнє його дійство нагадало. Тамика така комизиста дівка була, дарма, що третій десяток добігав. Бач, вона за свого давнього ухажора, що десь там по світах, по морях-окіянах валандався, задумала вийти, тільки за нього — і квит.

А той дурнисько Тимко — тико на Варці женюся. Ну й люди! Як геть уторопав Роман, що діло до диньки¹ йде, що ніякі його слова до тої дурної Тимкової головешки не лізуть, як біб об стіну відскакують, скомандував до другого свата, Омеляна:

— А бери-но мотузок!

Омелян тоді витріщив очиська:

— Нащо?

— Будемо дівку цюю в'язати.

— Хоч в'яжіть, хоч несіть, а за Тимка не піду, — Варка. — Ци він зі мною зв'язаною спати буде?

— А ми тебе ни до Тимка понесемо, — сказав Роман, — а на пошту. Давай мотузок, Омеляне.

— Як то на пошту? — Варка аж назад відступилася.

— А так, що в мішок запакуємо і твоєму морячку пошлемо. Хай получає своє добро. Бачив я сон, що він там, ув Одесі, дівку має, і не одну, а з сином, то, може, й тобі десь місце найдуть. А не — так на кораблі, коло кочегара. Будеш там вугіль помагати в топку кидати. Все, в'яжімо!

— Ви-те, дедьку, брешете, — визвірилася Варка. — Нима в Петра ніякої дівки.

¹ Гарбуз (діал.).

— Ну нима, то й нима, на нима й свекруха німа. Сама переконаєшся — як то я брешу, то й назад вернешся. А мо', морячкою зостанешся.

Не брав тоді дурну дівку на гачка Роман. Али й щось — може, та пташка-совість — не дозволяло сказати, що чула його Тамара од Мотрунки, Петрової матері: має от-от син привезти з тої Одеси городську невістку. Тико ж казав, бідкалася Мотрунка, що має та дівка хлопця нагуляного, світе ясний.

Таки пробував зв'язати Варку Роман, ледь батько відборонив, сватання ніби й нічим не кінчилося, а через днів п'ять Варка його перестріла та тихо так:

— Я згодна, згодна, дедьку Романе. Тимкові скажіте. Бо мені встидно.

Виявилось, таки приїхав Петро зі своєю морячкою і сином неїним.

«Чого ж мені те сватання поміж інших згадалось? — Роман аж спинився. — Ніц доброго тоді не вийшло. Тимко вже закомизився. Мо', вернутися, раз таке згадав?»

Але тут йому хтось ніби підказав порахувати, кільки то разів до сватання прилучався. Виходило, що багацько. Язык не раз його виручав. Мо', й зараз виручить. Тутечки ж слова неабиякі заготовив. І дурня Адаська шкода, ще й як.

Ступив до Євчиної хати Роман вже певний себе. З блискітками в очах. Знав, що вони ще в нього живуть.

І Євка, яка саме з церкви вернулася, навстріч підвелася:

— Гой, який гість! Кільки то літ, Романку, ни заходив?

— Довго збирався.

Тут, в домі Євки — Красної Ружі, Роман раптом зачудувався. Як то так можна — хата-дома Євчина, що їй од батьків осталася, ни набагато більша буде за Адамову, а враження таке, що до господи ступив, а не до пустки, як в Адама. На образках — Ісуса, святого Миколи й Божої Матері з Дитям — рушники, і над рамками з карточками Євчиної родини — ще ліпший рушник, на яким дві пташки (зозулі чи що) серед квітів.

Роман пригадав: була ж Єва знатною в селі вишивальницею, дарма що все життя на «панській» роботі крутилася — на сільській пошті писала й сортувала газети, а ще раніше по селу їх розносила.

І подушки вишиті з дверей до другої хати¹ виглядають. І чиста підлога, а на столі скатертина, мовби зібралася Євка гостей приймати чи знала, що він ото прийде. Навіть кіт, старий рудий котяра, який на лавку застрибнув, був із бантиком на шиї, і той бантик червоно-зелений якось вельми йому личив.

— Сідай, Романку, в ногах правди нима.

— І седу, — сказав Роман. — Бо діло в мене ни шутейне.

Ну, як на лавку вмостився, то став, звісно, порядки в Євчиній домі хвалити і неї саму і сказав, що в хаті, хоч і осінь уже, соловейки живуть, ни тико на рушниках. І ще багато чого такого, що жіночу душу вмащує. Хтів було і про те нагадати, як хлопці колись штабелями перед вікнами цієї доми лягали, аби до Красної Ружі посвататися, та вчасно прикусив язика, бо ж згадав, що Євка норовлива жедного так і не вибрала. Хтозна, що там у неї на душі зосталося.

Говорив усе із жартами та приказками, які ще не забув, бачив, як вогники зачудування блимають у Євчиних очах. Перейшов до того, як то добре та затишно в такій ошатній і причепуреній господі. А хтось же на самоті в холодній хатині й зігрітися не може.

— Господи Боже ти мій, — аж сплеснула руками Євка. — Ци ти ни свататися прийшов, Романе? Свят, свят...

— Та я би ни проти, — одказав Роман. — Чом би й не до такої пані. Од тибє, Євочко, ще б і в такого шкарбуна, як я, щось би заворушилося. Присяй-бо, цапа ни дою. Тико ж у мене на печі моє чудисько зеленими очищами бликає. Неї же, як торбу, з печі ни скинеш, за ворота ни винесеш.

Ну, звісно, Євка взялася розпитувати, як там Томочка, нивже й ходити ни може? Щось давно в церкві не бачила. Та ходить ще, ходить, тарагуниться сяко-такo, хоч і з паличкою, заспокоїв Роман. Ну, на дітей і на внуків Романових перекинулися. Та не дав Роман збитися розмові на манівці. Сказав, що гинчий чоловік є, котрий у самотині-пустці загибається, а його ж думка про Євцю — солодка, як груша на Спаса — тико на світі й тримає ще.

— Ни догадаєшся, хто то?

Євка гордовито:

¹ Кімната (діал.).

— Тре', то й скажеш.

І Роман сказав. І розказав, голос на жалісливий перемінивши, про давню Адамову самотність, про те, що він, бідака, ціле своє життя любив неї, Євку золоту та ружану. Романа вже повело, як то не раз бувало, і його розповідь про давню Адамову любов до Єви (уже й сам починав у неї вірити) стала обростати деталями і споминами, насправді тут такі, на ходу, вигаданими.

— Спинися, Романе, — перебила його мову Єва. — Як ото він всеньке життя мене так любив, сох і жити не міг, то чого ж ни їдного разочку про те ни сказав, словом ни обмовився? Ци й до дома меї хоч разок ни загнув... Таки доїш цапа, Романе, тико ще ни пойму нащо... Нащо ото цілу годину тарандиш, як калатило...

— Нащо... Нащо... — Роман відчув, що от-от вислизне сплетена ним золота нитка. А вдруге він буде не годен сплітати... — Нащо... Ни таранджу, а правду кажу... Він же тебе як вогню досі боїться...

Єва дрібно-дрібно засміялася. Мовби пацьорки¹ з неїної шиї зірвалися та по підлозі заторохтіли. Нявкнув котисько з бантиком на шиї.

— Боїться, кажеш? То нащо мені такий чоловік на старості літ потрібен? Щоб я за ним старі його сморки підтирала, а він од мене під помелом ховався?

Роман кліпнув очима. Засовався на лавці. Але здаватися не хотів.

— Та як пригрієш, то й диви, оживе чоловік... Удвох і веселіше буде...

— Ни чоловік, а їдна тінь од нього, — рубонула Євка. — Ніж з таким віку доживати — ліпше вже з цим котом. Він хоч муркне коли-не-коли та об ногу тернеться. А з того Адася Тихіського користі насправду як із козла молока. Сам кажеш: жінок боїться, як той прусак² — людського ока.

Роман подумав, що його затія мокрим рядном накрилася.

Холера ясна, до чого ж уперта баба...

Правдива Красна Ружа!

Досі Ружа, хоч пелюстки давно пооблітали.

¹ Намисто (діал.).

² Тарган (діал.).

І на ноги вже, бач, зводиться, знати дає, що пора балачку порожню кінчати. Мусив і собі на ноги ставати.

Спробував ще раз щось сказати:

— Він, Євцю, тойво, Адам... Сам збирався прийти посвататися... Та, казав, з півдороги вернувся... Жижки затремтіли, як то ни раз бувало...

— Кажеш, ни раз... Ну й дурень дурнем... Їдне слово — Тихіський... Вибачай, що блешчини у мене не водиться, а то б посиділи... Неділя все ж...

— І ти звиняй, Євцю...

Уже за дверима Роман сказав Єві, що правда неїна: дурень дурнем той Адам. Так і загнеться самотиною. Али й правда, що, може, його, Тихіського, тико на світі й тримає ще давня любов до неї, Єви. Тую любов, як дитину малу, у своїй хаті-пустці він гуцикає¹. У долонях гріє, хукає з остатніх сил... Ци ж тико ще надовго духу стачить...

— Гарно продаєш свій крам, Романе, — одказала на його мову Єва. — Тико товар твій давно запліснявів і протух...

Розділ 5

Її те питали не раз у вічі, а ще більше разів Єва читала запитання в людських очах: чого ж вона, вдатна та пригожа, так і не вийшла заміж. Знала, що та загадка множилася чутками, до неї долітали якісь відголоски: і про хлопця, котрого колись зустріла в місті, по тому їздила до нього, він був буцімто присланий на роботу зі Сходу, й батьки його не дали одружитися із «западенкою»; і навіть про її «не таку» любов до двоюрідної сестри Гафії, котра од неїної любові мусила втікати до міста; і про те, що картала себе за одказ Грицьові Лучикові, який неї вельми кохав, а потім на тій дурній Мартосі женився; і навіть про якусь обітницю, що мовби дала зайшлій черниці, котра й поставила на неї «знак безшлюбності», якого розірвати не змогла. І ще багато про що шепталися та і їй натякали... Хай. Єва тільки сумовито посміхалася. Правда була простішою й від того болючішою, набагато болючішою, і несла її, і відала про неї тільки вона одна.

¹ Колише (діал.)

Правда сиділа занозою, великою скіпкою в її серці, і знала Єва: коли ту скіпку-занозу витягти, розказати комусь про її біду, то серце не витримає, вибухне, з рани проллється велика кров і витече її життя великою червоною рікою.

А вона таки хотіла жити.

Життя ось воно, поруч. І в тих півниках та ружах — великих золотих кулях, — якими обсаджували хату, і оселя влітку сама, здавалося, цвіла. І в рушниках, які вишивала квітами й усілякими візерунками, малюнками, що сама вигадувала. Життя було в татові й мамі, яких доглядала до самої їхньої смерті. І внуках, хай двоюрідних, од братів Миколки і Дмитра, котрих любила нянчити. Часом вона навідувалася до Миколчиної доньки Софії, чи їхала в більше місто до Митрикової Маринки, а то й вони самі привозили в село нащадків, а для неї — радість. Не було таки неїне життя гіркою самотиною, як дехто думав, не було, то правда.

А до головної її правди й гіркоти, рани, яка ніколи не зарубцюється і болітиме, іншим — зась.

Їх вродилося в сім'ї також четверо, як тих сільських халамидників, до яких належав Роман, що ото надумав неї на старості за Адаська Тихіського оддати. Не, халамидників троє, а той Адам Лесишин (бо ж Лесь прізвище) у їхній компанії хуліганській — приший кобилі хвіст.

Їх було четверо по-інакшому. Двоє братів і дві сестри. Спершу Павлина з'явилася на світ, потім Микола, далі вона, Єва, а тоді вже найменшенький пущьвірінок, що вродився через дев'ять літ після неї, — Митрик.

Миколи вже нема, прожив, слава Богу, вісімдесят і п'ять літ, і Павлини нема, осталися вона й Митрик, ще сивіший за неї, дарма що молодший.

Микола женився, вважай, у двадцять п'ять, за два тижні до дня народження. Знайшов собі суджену в сусіднім селі, зі сміхом потім розповідав, як познайомилися. Ждав автобуса на зупинці, щоб їхати до райцентру, а тут під'їхав автобус з другого боку. З нього й вийшла, разом з іншими пасажирами, дівчина з сумкою в руках, і рушила до дороги в сусіднє село (тоді ще автобуси в Кутівці не ходили), і щось побачив у її фігурці, а особливо в обличчі, коли на мить озирнулася до людей на зупинці. Угледів таке, що змусило йти за нею, і заговорити, і сказати, начеб теж

іде до родичів у Кутівці. І пройшли ту дорогу разом, забув Євин братик за свою поїздку.

— Я питаю його: «А до кого йдеш?» А він очима закліпав, когось назвав, а я кажу: «В нас таких не водиться», — зі сміхом Миколина Вітка, вже як поженилися. — Ну він: «Все їдно до родичів іду». А я: «Може, дорогою мене пограбувати хочеш?» А він: «Хіба що тебе саму вкрати». Так і вкрав.

Віталінка була наймолодшою у своїй сім'ї. Старшу дочку вже оддали заміж, а старший брат, на три роки од Миколи старший, ніяк пари собі не знайде, хоч хлопець вдатний. І майстровитий, хвалила сестра. На техніці розбирається. І ім'я та прізвище підходящі — Арсен Соломаха, га, яке назвисько, і чого б такому старим парубком бути, казала сестричка.

Що не просто вдатний, а найвродливіший, найліпший у світі, Єва переконалася, вже коли зблизька побачила на весіллі брата і Віталіни. Високого, сильного, з дужими руками, виразними темно-сірими очима, що, вона бачила, пригортали її до себе. А ті дужі м'язисті руки обійняли й насправді пригорнули, коли запросив до танцю.

«Міцніше, міцніше», — подумки попросила Єва.

Він почув її думку, і світ поплив неї перед очима, світ теж кружляв од радості.

Світ був тепер зовсім інший.

«Дякую, Боже, що ти зберіг його для мене», — подумала Єва.

Бо ж, звісно, такий хлопець вже давно мав знайти собі пару. Зрозуміло, що чекав саме її — суджену свою, Єву. Теж гарну, справді, як та ружа, ще гарнішу. Що на неї задивляються хлопці, знала ще зі школи. Одним поблажливо дарувала усмішки, повз інших гордовито проходила. Вона ждала свого, тільки для неї призначеного. І дождалася, хоч не так і багато чекала. Ішов їй тоді двадцять перший рік.

Подумки благала ще покликати танцювати. І він запросив. І світ весь затанцював удруге. Після танцю вивів її з кола розпашілу й тернувся щокою об її лице. Сьоме небо, на якому досі була Єва, стало сімдесят сьомим. Чи й мільйонним. Мрія її, любов відтепер була небом.

Вона притулилася, теж на мить, до його рук.

— У мене руки пахнуть солярою, — тихо сказав.

«То й що?» — Єва відповіла подумки.

Знала вже: він працює на великому тракторі — справжня чоловіча робота.

В уяві майнуло, як він вертається після тої роботи, а вона зливає йому на руки. Він умивається, а вона подає рушника.

Арсен Соломаха! І вона, Єва, буде Соломахою.

Вона знала: через рік, а може й менше, заграє, зазвучить на їхньому подвір'ї ще одне весілля. Так бувало, що брати женилися на сестрах. Так мало статися і в них. І сталося. Тільки поруч з найліпшим, найвродливішим нареченим всього за півроку з хвостиком до вінця селом ішла не вона, Красна Ружа Єва, а сестра її старша — Павлина.

Та сама, що виросла худорлявою, невродливою, нескладною, вугловатою, не знала, де подіти дівочі руки, завше ходила з опущеними очима, ніхто неї не просив вийти заміж, і невідомо було, чи вийде вона колись взагалі. І в сім'ї вже звикли до того, що вона стара діва. Позаочі зітхали: може, й останеться такою.

Болючі спалахи пам'яті Єви.

Спалах перший. У них тоді не прийнято ще було відзначати уродини¹. А вона наполягла: привітаємо Миколу з двадцятип'ятиліттям. І запросимо на свято свояків — Вітчиних батьків. І, звісно, його, Арсена.

Братові своєму вишивала Єва сорочку. До весілля не встигла, а тепер вирішила — подарує Арсенові. А Миколі — рушника, стіл у свята застеляти. А захоче — над вікном повісить.

Навіщо вона подарувала сорочку, призначену братові, Арсенові, в якого без пам'яті закохалася?.. Може, тим і повернула свою долю в інший бік? Але ж ні — між тими двома ще до її подарунка почалося.

Коли?!

Арсен і не танцював з Павлиною, вона, те старе дівисько, і не вміла танцювати. Усеньке весілля простриміла в коморі, звідки виносила на столи то холодець, то гомачку², то інші страви. З кимось розмовляла, та більше сиділа в тій же коморі, іноді присідала на краю лавки.

¹ День народження (*діал.*).

² Сир, розмішаний у сметані й кислому молоці (*діал.*).

Танцювала Єва.

І неї, саме неї запрошував до танцю Арсен. І її обіймали його руки. І вона тулилася до них. І її після весілля проводив він на край села.

Тих «і» було ой як багато.

То чому сталось інакше?

Відповіді не було.

На уродинах Миколиних і виявилось раптом, що вже стрічались вони з Павлиною. Арсен зі сміхом розповідав, як Павлина прийшла до клубу на танці, а він учив неї танцювати. І те одоробисько теж усміхалося. Хоч мало б паленіти від сорому. Єва також за цей час — два тижні — раз пішла до клубу. В таємній надії зустріти там Арсена. Його в клубі не виявилось. Не прийшов. То після кіно не було чого й зоставатися на танцях. Кольнуло тико: чого ж не прийшов, чого не відчув її таємного позову?.. Образилася, подумала, що сам до них прийде, тепер же вони родичі через Миколу й Вітку.

— Віта, Віта, затулила мені півсвіта, — сміявся Микола на тих уродинах.

— А ти мені цілий світ, — Вітка, ще щасливіша, дурна гуска.

Не сміялася тільки Єва. Чого ж вона не помітила, як того злощасного вечора Павлина кудись зникла з хати, кудись повіялася? Думала, до родичів подалася, до тітки Мотрунки, а вона, зараза, до клубу. Певно, перший раз у своєму житті. Щоб той зрадливець учив неї танцювати! У двадцять вісім літ!

Теперішня Єва подумки, як не раз вже було, виходить із колись батьківської хати. І стає Євою тодішньою — молодою і вродливою. Може, і найвродливішою в селі. А може, й на цілім світі. Виходить з хати, йде до хвіртки, відчиняє, опиняється на вулиці. І розминається сама з собою, тодішньою. Та, друга Єва, озивається і питає — куди ти йдеш, Єво? Євко, дурна красуне, без тями закохана... А він закохався у ту тиху (ще тихішу і потворнішу за Адама Тихиського) почвару, її сестру. Стару дівку.

Спалах другий. Єва після півроку розпачу й ненависті, коли Павлина вже неприховано бігала до Арсена, Арсеника, Арсениська на побачення, а то й він до них навідувався (бо ж родичі вже, сьома вода по киселю) й брав Павлинище за руку, і обоє розтавали серед зимового, а потім весняного вечора, Єва таки

Літературно-художнє видання

ЛИС Володимир
Стара холера

Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *Г. В. Пагутяк*
Художній редактор *В. О. Трубчанінов*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. В. Вискірка*

Підписано до друку 30.07.2018. Формат 84х108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 14,28.
Наклад 6000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cor@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61052, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@ksd.ua

Лис В.

Л63 Стара холера : роман / Володимир Лис. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. — 272 с.

ISBN 978-617-12-4949-3

Єва була найвродливішою дівчиною в селі, але чоловік, якого вона покохала на все життя, одружився з її сестрою Павлиною. Єва поламала їхній щасливий шлюб... А на старість лишилася самотньою. Як і Адама, що все життя до нестями любив чужу дружину. Друзі Адама, колишні хулігани та відчайдухи, «дідусі-розбійники», вирішують одружити цих двох. Та як звести упертих самітників? Тим часом у великому місті Ліза, онука Павлини, буде своє життя разом із коханим Степаном. Однак, здається, вона втрапила у велику халепу... І тепер спалахне боротьба двох молодих за своє щастя, і несподівано в цю боротьбу втрутаються не такі вже й прості діди з поліського села...

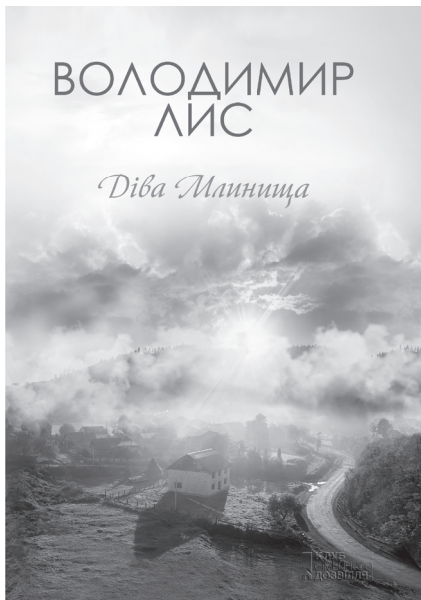
УДК 821.161.2

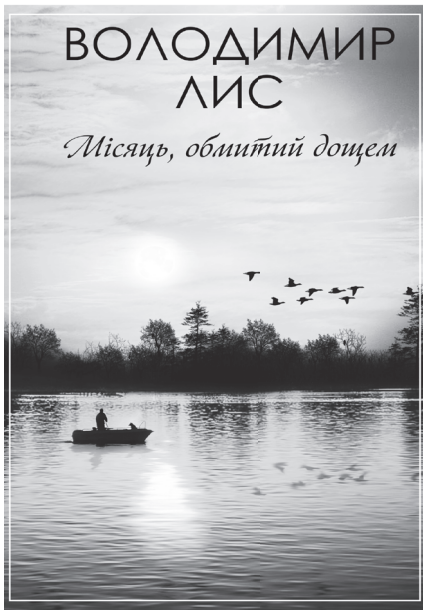

Найкращий роман десятиріччя — короноване слово, яке вразило літературу України!

У житті старого Якова Меха на короткий час, мов той метелик, з'являється дівча-приблуда. Вона питає, чи любив він колись, — і виривають десь із глибини пам'яті його кохання, і біль втрати, і крутоверть війн та режимів, і радощі та горе в родині, і гріхи й каюття...

Хто вона, таємнича біла постать, яка іноді являлася мешканцям села Загоряни, що жили понад річкою Мережкою — на Млинищі? Від чого берегла, про що попереджала зникла в лісі нещасна закохана? Вона стала совістю для Панаса Терещука, який, жертвуючи своїм коханням, на довгих двадцять п'ять років солдатчини покинув Україну, аби привезти з переможеного наполеонівського Парижа старовинну мапу рідного села. Двісті років захована під стріхою батьківської хати, вона змінить життя недалекого історика Святослава Чищука... А між цими двома загорянцями будуть десятки зраджених і щасливих доль, зламаних і відчайдушно вирваних у смерті життів односельців, чії історії змусять усміхатися і плакати, дивуючись вічній земній любові...

Ця збірка різнобарвних, але водночас таких споріднених есеїв і новел про життя — немов букет зібраного восени листя. Серйозні, а інколи й іронічні роздуми про сенс щоденного буття й плин часу, про історичну долю України й таємниці людського серця... Як відпустити минуле та не боятися нових зустрічей? Де черпати насагу на кожен день? Як розпізнати поворотні моменти й навчитися не шукати підтексту у випадковостях? Треба просто радіти життю й дихати на повні груди! Натхненні історії з добрим гумором, прості, але такі важливі для кожного цінності, звичні й рідні для нас слова...

Знайомство з містечком Стара Вишня для молодого випускника юрфаку Георгія виявилось моторошним. На його руках померла провідниця потяга Людмила. Незабаром знаходять задушеною дівчину Нілу. Георгій відчуває: в Старій Вишні коїться щось дивне й жахливе. Останньою краплиною стає раптове самогубство судді, після чого містечко поринає в темну круговерть... Але виявляється, що саме Георгій має стати наступником загиблого. Він одержимий жагою справедливості, бажанням нещадно карати винних та нарешті розплутати всі темні історії.

